

УДК 637.1

МОЛОЧНА ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

THE DAIRY INDUSTRY OF UKRAINE: PROSPECTS AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT

Керанчук Т.Л.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і права,
Національний університет харчових технологій,

У статті проведено моніторинг поточного стану ринку молока та молочної продукції. Розглянуто проблемні фактори, що обмежують розвиток молочної галузі в Україні. Ідентифіковано основні проблеми формування пропозиції молока в поточному періоді. Проведено аналіз динаміки закупівельних цін на молоко. Відстежено динаміку оптово-відпускних цін на основні види молочної продукції. Проаналізовано міжнародний досвід запровадження кооперативів як елементу інфраструктури молочного ринку. Ідентифіковано проблемні аспекти в діяльності підприємств молочної галузі. Запропоновано напрями активізації відновлюючих механізмів для молочної галузі. Виявлено пріоритетні напрями розвитку підприємств молочної галузі для підвищення конкурентоспроможності української молочної продукції.

Ключові слова: молочна галузь, молочний ринок, пропозиція молока, закупівельні ціни, відпускні ціни на молоко, кооперативи, інфраструктура молочного ринку, державна підтримка, собівартість.

В статье проведен мониторинг текущего состояния рынка молока и молочной продукции. Рассмотрены проблемные ограничивающие факторы развития молочной отрасли в Украине. Идентифицированы основные проблемы формирования предложения молока в текущем периоде. Проведен анализ динамики закупочных цен на молоко. Отслежена динамика оптово-отпускных цен на основные виды молочной продукции. Проанализирован международный опыт внедрения кооперативов как элемента инфраструктуры молочногo рынка. Идентифицированы проблемные аспекты в деятельности предприятий молочной отрасли. Предложены направления активизации восстановительных механизмов для молочной отрасли. Выявлены приоритетные направления развития предприятий молочной отрасли для повышения конкурентоспособности украинской молочной продукции.

Ключевые слова: молочная отрасль, молочный рынок, предложение молока, закупочные цены, отпускные цены на молоко, кооперативы, инфраструктура молочногo рынка, государственная поддержка, себестоимость.

In this article is monitors the current state of the market for milk and dairy products. In addition, problematic limiting factors in the development of the dairy industry in Ukraine are considered. The author described the main problems of milk supply in the current period. The dynamics of procurement prices for milk was analysed. The dynamics of wholesale prices for basic types of dairy products was tracked. The author described the international experience of using cooperatives as an element of the dairy market infrastructure. The author identified the problematic aspects in the activity of dairy enterprises. The directions of activization of regenerative mechanisms for dairy branch are offered. In the article was showed priority areas for development of the dairy industry in order to create conditions for improving the competitiveness of Ukrainian dairy products.

Keywords: dairy industry, dairy market, supply of milk, purchasing prices, selling prices for milk, cooperatives, dairy market infrastructure, government support, cost.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Молочна галузь України знаходиться на непростій стадії розвитку, під дією достатньо суперечливих чинників як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Тенденція падіння експортних цін на зовнішніх ринках, тиск зниження закупівельних цін на молоко призводять до нестачі оборотних коштів у підприємств – виробників молока. Девальвація

національної валюти, мізерність реальної державної підтримки можуть стати підґрунтям гальмування економічного розвитку молочної галузі України у цілому. Необхідно терміново змінювати ситуацію, оскільки невдовзі можуть виникнути серйозні проблеми навіть у підприємств, які займають лідерські позиції на ринку, не кажучи вже про представників середнього та малого молочногo бізнесу. Саме тому вивчення наявних проблем розвитку молочної галузі,

виявлення перспектив та формування цілісної стратегії її розвитку є дуже актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання розвитку та регулювання діяльності підприємств харчової та переробної промисловості широко досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Кон'юнктурні питання та проблеми формування конкурентних відносин на ринку молочної продукції досліджувалися в роботах М.Г. Павличенко [1; 2]. Основні чинники розвитку молочної галузі та ринку молока досліджувалися в працях В.М. Бондаренко [3]. Проблемами державної підтримки виробників молока опікувалися М.Ю. Соколова, А.С. Пономаренко [4; 5]. Аспекти, пов'язані з активізацією механізмів, які дають змогу забезпечити вирішення наявних у молочної галузі проблем, потребують, на нашу думку, подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є моніторинг стану молочної галузі України, виявлення основних проблем її розвитку на сучасному етапі та визначення напрямів активізації найважливіших механізмів підвищення ефективності функціонування молочної галузі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підприємства молочної галузі України переживають достатньо складні часи. У своїй діяльності вони змушені враховувати вплив декількох жорстких обмежувачих чинників, зокрема:

- по-перше, значне падіння світових цін на біржові молочні товари на світових ринках, що знижує привабливість експортної торгівлі для вітчизняних виробників молока. Так, наприклад, значно зменшилася вартість сухого знежиреного молока (наприкінці квітня ціни експортних пропозицій в Європі становили на сухе знежирене молоко харчове лише 1850–1950 USD/т, а на кормове – 1800–1850 USD/т). Такі цінові тенденції зумовлюють, відповідно, скорочення експорту в країни ЄС (обсяг експорту в січнілютому 2017 р. скоротився на 5% порівняно з аналогічним періодом 2016 р. і становив 116 462 тис. т) [7];

- по-друге, виникнення нових непрямих торгових обмежень, які проваджує Російська Федерація. Справа в тому, що для деяких операторів молочного ринку (мова йде про українських виробників сирних продуктів) поступово ліквідуються можливості постачання сирної продукції до Росії через республіку Беларусь, оскільки Россільхознадзор змушує білоруські підприємства певними заборонами переглядати торговельні угоди з українськими підприємствами. Таким чином, торговельні санкції проти білоруських підприємств непрямо відбиваються і на діяльності виробників сирної продукції в Україні. Це явище, своєю чергою, негативно впливає на стан українського ринку молочної сировини, оскільки виробники сирних продуктів споживають на ньому достатньо значний обсяг сировини (адже щомісячний експорт сирних продуктів сягав майже 5 тис. т). Це означає, що потенційні обсяги молока, які споживалися сиродільними підприємствами, залишаються на ринку. Це ще більше підсилить дисбаланс у бік збільшення пропозиції молока;

- по-третє, сезонне зростання пропозиції на внутрішньому ринку сирого молока: навесні як раз починається сезон «великого молока», і постає питання його збуту для сільгоспвиробників.

Дія вищезазначених факторів створює певні суперечливі умови діяльності для підприємств молочної галузі України.

З одного боку, сезонне зростання пропозиції молочної сировини не стало визначальним фактором, який би кардинально змінив тенденцію до зниження виробництва молока, але водночас цей чинник зумовив гальмування темпів падіння його виробництва (порівняно з 2016 р. зниження виробництва молока в першому кварталі 2017 р. становило лише 0,5%, за січень-квітень 2017 р. обсяг виробництва становив 2 879,5 тис. т) [7]. Це означає, що на переробні підприємства надійшло значно більше молочної сировини. При цьому позитивним є той факт, що в структурі виробництва спостерігалось зростання виробництва молока саме фермерськими господарствами – на 1,7%.

На перший погляд, зростання пропозиції молока зумовило непогану тенденцію до збільшення випуску майже всіх видів молочної продукції, яку можна побачити в табл. 1 [7].

Таблиця 1

Аналіз виробництва молокопродуктів у березні 2016–2017 рр.

Найменування продукції	Березень 2016 р.	Березень 2017 р.	Темпи зміни, %
Молоко оброблене	78911	80363	102
Вершки рідкі	4198	5019	120
Масло вершкове	7129	8062	113
Сир свіжий	6704	6141	92
Сир сичужний та сирний продукт	15574	14993	119
Сир плавлений	3140	3532	107
Кисломолочні продукти	35855	33911	95

Як бачимо, за даними Держкомстату, виробництво молока та молокопродуктів майже по всіх товарних групах, за винятком сиру свіжого та кисломолочних продуктів, зросло відносно аналогічного періоду минулого року [8]. Основною причиною стало сезонне зростання пропозиції сирого молока. Але, на жаль, це лише тимчасова тенденція, зумовлена впливом сезонного фактору. Якщо простежити річну динаміку, то слід відзначити, що обсяги молока, які надходять на переробку, останнім часом не зростають. Так, у 2016 р. на переробку надійшло 4 182,7 тис. т молока, що на 1,6% менше, ніж у 2015 р. [6].

Якщо порівнювати квартальну динаміку, то за перший квартал 2017 р. виробництво цілномолочної продукції скоротилося на 4%, до 237 тис. т, сухого знежиреного молока – на 23%, до 6,8 тис. т, консервів – на 21%, до 18,7 тис. т порівняно з першим кварталом 2016 р.

Водночас в умовах зростання пропозиції молока переробники вимушені значно знижувати закупівельні ціни на нього: ціни закупівлі молока на початку квітня 2017 р. знизилися в середньому на 30–50 копійок (табл. 2) [9].

Звичайно, що в такій ситуації в непростому становищі опинилися сільгоспвиробники. В Асоціації виробників молока зазначають, що собівартість виробництва молока становить 8,5 грн./кг і за такого рівня закупівельних цін (табл. 2) господарства змушені працювати зі збитками.

І тут доцільною була б вчасна підтримка сільгоспвиробників із боку держави. У державному бюджеті на 2017 р. закладено 5,5 млрд. грн. для підтримки виробників сільгосппродукції. Із цих 5,5 млрд. безпосередньо на держпідтримку товаровиробників планується спрямувати лише 2,173 млрд. грн. загального фонду бюджету і 1,548 млрд. – спеціального фонду, наповнення якого залишається під знаком питання.

При цьому безпосередньо на підтримку тваринництва як окремої статті закладено лише 300 млн. грн. І це на тлі того, що від скасування спецрежиму ПДВ тваринництво втрачає приблизно 3 млрд. грн., тобто в 10 разів більше [4].

Поки що в лютому 2017 р. обсяг виплаченої підтримки становив 80 млн. грн. Але якщо врахувати кількість підприємств, між якими вона була розподілена (683), то виходить, що це зовсім мізерна

допомога. У подальшому планується виплатити близько 2 млрд. грн. за 2017 р. усім тваринницьким господарствам (молочним, птахівничим, господарствам із вирощування свиней). Навіть за умови спрямування усієї цієї суми на підтримку виключно молочних господарств, вона була би в рази нижча за обсяги ПДВ, які молочарі залишили собі від реалізації молока в 2016 р. Отже, проблема виживання виробників молока залишається надзвичайно гострою й актуальною. Як показує Держкомстат, на початку травня 2017 р. спостерігається скорочення поголів'я рогатої худоби (на 01.05.2017 в усіх господарствах країни кількість корів становила 2 133,0 тис. голів, що на 2,6% нижче порівняно з минулим роком), [6]. Це означає, що деякі господарства все-таки вимушені скорочувати поголів'я. Напевно, у форматі державної підтримки доцільно використовувати не тільки прямі інструменти, але й форми непрямої підтримки виробників молока.

Слід відзначити, що за зниженням закупівельних цін мало би послідувати зменшення цін на цілномолочну продукцію. Але аналіз їх динаміки, який представлений у табл. 3, показує, що такого не відбулося. Навпаки, по основних видах молочної продукції спостерігається хоча й незначне, але підвищення їх рівня, [10]. Це означає, що виробники поки ще намагаються не знижувати маржу та відшкодовують ті збитки, як вони отримали в зимовий період. Хоча слід зазначити, що для широкої категорії кінцевих споживачів рівень споживчих цін залишається достатньо високим, тому деякі виробники, можливо, спробують у літні місяці стимулювати збільшення обсягів реалізації за рахунок проведення акційних пропозицій.

Отже, як свідчить аналіз, ситуація в молочній галузі залишається непростю, і підприємства, які займаються молочним бізнесом, мають шукати шляхів виходу з неї. Забезпечення цього виходу, на нашу думку, можливе за умови активізації таких механізмів:

- ефективної участі держави в підтримці всіх суб'єктів молочної галузі та формування системної стратегії її розвитку;
- створення продуманої системи державної фінансової підтримки молочної галузі;
- формування елементів розвинутої інфраструктури молочного ринку, яка б сприяла вирі-

Таблиця 2
Закупівельні ціни на молоко по регіонах та категоріях господарств у квітні 2017 р.

Регіон	Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення
	Екстра-клас, вищий ґатунок	I ґатунок	I, II ґатунки
Україна	7,75-8,3	7,3-8,05	4,00-4,85
Західні регіони	7,9-8,2	7,2-8,00	4,00-5,00
Центральні та північні регіони	7,7-8,4	7,4-8,10	4,00-5,00
Східні та південні регіони	7,7-8,2	7,2-8,00	4,00-4,50

Таблиця 3

Внутрішні оптові ціни на молокопродукти в березні-квітні 2017 р., грн./кг

Найменування товару	Березень 2017 р.	Квітень 2017 р.	Темп зміни, %
Молоко пастеризоване (плівка, 2,5%)	13,01	14,02	+7,7
Сметана (плівка, 20%)	34,21	36,68	+7
Сир (9%)	48,69	48,73	+0,08
Масло (блочне, 82,5%)	100,06	100,63	+0,5
Сир твердий (40–50%)	110,0	137,0	+24

шенню питань навчання та підготовки кваліфікованих підприємців-фермерів та підвищення їхнього рівня не тільки професійної кваліфікації, але й навичок управління. Достатньо цікавим є досвід створення спеціальних тренінгових центрів, де для фермерів проводяться тренінги з питань фінансів, менеджменту, кормової бази та годівлі, а також навчатимуть, як підвищити якість молока;

- формування елементів інфраструктури поставок ветеринарних препаратів, кормів, а також збуту готової продукції. Однією з ефективних форм такої інфраструктури є створення кооперативів. Їхня діяльність дасть можливість фермерським господарствам контролювати поставки кормів, збут молока, реалізацію готового продукту, а також приймати рішення на основі ринкової ситуації про те, що є більш економічно ефективним – виробництво чи переробка, і в будь-якому разі отримувати прибуток. Така практика успішно використовується у США, Новій Зеландії, Данії, Швеції, Фінляндії та інших країнах.

Таким чином, шляхом виходу з кризової ситуації в молочній галузі має бути повна консолідація зусиль держави та самих представників молочного бізнесу.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Подальший успішний розвиток молочної галузі України залежить від об'єднання та консолідації зусиль основних суб'єктів молочного ринку: виробників молока, переробників, постачальників техніки та кормів для молочної галузі та держави. Держава має створювати передумови та регламентувати правила ведення бізнесу, ініціювати обґрунтування цілісної стратегії розвитку галузі. Постачальники та переробники мають виконувати свої зобов'язання перед виробниками молока та сприяти реалізації стратегії win-win. Великого значення набувають професіоналізм та відповідальність виробників молока в частині організації виробничого процесу на основі використання нових технологій. Із нашої точки зору, важливими передумовами успішного розвитку молочної галузі України є саме об'єднання інтересів вищезначених суб'єктів, що дасть змогу не революційним шляхом, а в динамічному еволюційному порядку досягнути високого рівня розвитку молочної галузі та найбільш ефективно використовувати її потенціал для збільшення ступеню конкурентоспроможності молочної продукції не тільки на внутрішньому, але й на європейському ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про молоко та молочні продукти : Закон України від 05.04.15 № 1870-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1870-15>
2. Павличенко М.Г. Ринок молока в Україні та перспективи для різних категорій господарств / М.Г. Павличенко // Молочна промисловість. – 2011. – № 5. – С. 18–20.
3. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В.М. Бондаренко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 61–64.
4. Соколов М.Ю. Держпідтримка-2017: у вільне плавання, або Як не вмерти на шляху до світлого майбутнього / М.Ю. Соколов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.milkua.info/uk/post/derzpidtrimka-2017-u-vilne-plavanna-abo-ak-ne-vmerti-na-slahu-do-svitlogo-majbutnogo>
5. Пономаренко А.С. Молочна галузь України: проблеми та перспективи розвитку/ А.С. Пономаренко // Young Scientist. – № 12(27): Part 3.– december, 2015. – P. 169–175.
6. Кількість сільськогосподарських тварин у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/ph/ph_u/ph2017_u.html
7. Виробництво основних видів продукції тваринництва у 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/sg/vpt/vpt_u/vpt2017_u.html
8. Ринок молока / Інформаційно-аналітичний бюлетень № 248-04-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.infagro.com.ua/>
9. Ринок молока / Інформаційно-аналітичний бюлетень № 247-04-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.infagro.com.ua/>
10. Інформаційний портал «Про молоко та молочне скотарство: оптово-відпускі та роздрібні ціни на окрему молочну продукцію в Україні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://milkua.info/uk/dairy-price/wholesale-retail-ukraine>